

DŽENITA KARIĆ
(Sarajevo)

VIŠESTRUKA TUMAČENJA 'AĞĀ'IBA (ČUDESNOG)
– na primjeru djela *Risāla al-intiṣār li qidwa al-'aḥyār*
Ali-dede Bošnjaka –

Cljučne riječi: klasična književnost Bošnjaka, arapski jezik, 'ağā'ib, Ali-dede Bošnjak, Kur'an.

Želja za upoznavanjem i spoznavanjem Drugog uvijek je bila utkana u povijesno iskustvo svake kulture. Kulture su posjedovale različite načine predočavanja drugih naroda, predjela, običaja i vjerovanja. Svaki istraživač prošlosti mora biti svjestan razlike između obzorjâ savremenog i klasičnog doba u pogledu zanimanja za druge religijske ili kulturološke sfere:

Za tradicionalnog čovjeka – bio on musliman ili ne – odnosno za čovjeka čiji su život i mišljenje oblikovani prema načelima transcendentnog porijekla i koji živi u društvu u kojem se ta načela manifestiraju u svim sferama, druge religijske tradicije se pojavljuju kao tuđi svjetovi koji ga se ne tiču kao neposredna duhovna stvarnost, izuzev u izuzetnim slučajevima koji jedino potvrđuju pravilo.¹

U orijentalno-islamskoj kulturi dosta je zastupljena tzv. 'ağā'ib literatura, u koju su spadala djela čiji sadržaj, tematska usmjerenost i forma su oscilirali između književnosti, historije, geografskih zapisa, religijskih spisa te filozofskih traktata. 'Ağā'ib je ključni termin u našem razmatranju imaginativne geografije u djelu *Risāla al-intiṣār li qidwa al-'aḥyār* poznatog bosanskog filozofa i putopisca Ali-dede Bošnjaka. Ova *Poslanica* je nastala, prema riječima Ismeta Kasumovića, koji je

¹ Sayyed Hossein Nasr, *Živi sufizam: ogledi o sufizmu* (prev. sa engleskog Edin Kavica i Enes Karić), Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", Sarajevo 2004, 177.

preveo i najveći dio *Poslanice*, povodom turskih pohoda na Gruziju za vladavine sultana Murata III (1574-1595)² i sastoji se od četiri odjeljka/poglavlja, od kojih su za ovaj rad bitna posljednja dva, koja govore o Velikom i Malom Aleksandrovom Bedemu, mjestima zvanične historije ali i ispredanih legendi i priča.

'*Ağā'ib* u doslovnom prevodu znači čuda ili čudne stvari. Korijen riječi 'ğ b nosi značenje *začuđenosti, divljenja, ushita, uznošenja*. U Kur'anu se ova riječ pominje više puta u različitim oblicima i kontekstima. U rječniku *al-Mu'ğam al-mufahras li 'alfāz al-Qur'ān al-Karīm* autora Muḥammada Fu'āda 'Abd al-Bāqija stoji da se korijen 'ğ b u Kur'anu spominje čak dvadeset i sedam puta!³ Spomenimo samo neke od ajeta u kojima se pojavljuje ovaj korijen u jednom od oblika (koji su, u nastavku, grafički istaknuti):

*Wa min al-nās man **yu'ğibuka** qawluhu fī al-ḥayāt al-dunyā wa yuḥid 'Allāh 'alā mā fī qalbihī wa huwa 'aladd al-ḥiṣām.* (II, 204)

*Ima svijeta čije te besjede o životu na Ovom Svijetu **ushičuju** i koji Allaha svjedokom uzimaju za ono što je u srcima njihovim. A takvi su protivnici najžešći.*⁴

*'Am ḥasibta 'anna 'aṣḥāb al-kaḥf wa al-raqīm kānū min 'ayātinā **'ağabā?*** (XVIII, 9)

*Misliš li ti da su Stanovnici Pećine i Natpisa bili jedan od Naših **čudnih** znakova?*

*Qul 'ūhiya 'ilayya 'annahu 'istama 'a nafar min al-ğinn fa qālū: 'innā sami 'nā Qur'ān **'ağabā*** (LXXII, 1)

*Ti reci: "Meni je objavljeno da je jedna skupina džina prisluškiivala i kazala: 'Mi smo zbilja Kur'an, **koji divotu pobuđuje**, slušali,*

*Qālat ya waylatā 'a 'alidu wa 'ana 'ağūz, wa ḥadā ba'lī ṣayḥan?! 'Inna ḥadā la šay' **'ağī b!*** (XI, 72)

*I ona reče: "Teško meni!" Zar ću roditi ovakva stara, a i ovaj muž moj je star?! Ta zbilja je ovo neka **čudnovata** stvar!"*

U prethodnim ajetima i njihovim prevodima možemo primijetiti kako se značenje korijena 'ğ b mijenja prema kontekstu, te kako prima različite konotacije. Ovaj korijen se može pronaći u kontekstu beskorisne i jalove besjede o prolaznom svijetu; dakle, kao označitelj

² Ismet Kasumović, "Zapisi o Gruziji Ali-dede Bošnjaka", *Život* 10, Sarajevo 1986., 484-496.

³ Muḥammad Fu'ād 'Abd al-Bāqī, *al-Mu'ğam al-mufahras li 'alfāz al-Qur'ān al-Karīm*, Dār al-ḥadīṭ, al-Qāhira 1996.

⁴ U ovom radu korišten je prevod Enesa Karića: *Kur'an s prevodom na bosanski jezik*, Bosanska knjiga, Sarajevo 1995.

ispraznosti i kratkotrajnog misaonog, duševnog ili fizičkog ushita. S druge strane, na dijametralno suprotnom polu značenja, 'ağab se pripisuje Kur'anu, najvječnijoj od svih knjiga, Znak u svih Znakova, jer On pobuđuje divotu/divljenje, čak i kod prolaznih stvorenja kao što su džini i ljudi. U kontekstu 'ağā'ib literature, treba spomenuti stav Seyyeda Hosseina Nasra da se *moramo (...) prisjetiti da je u tradicionalnoj civilizaciji svaka nauka povezana na jedan ili drugi način sa religijskim principima te civilizacije*.⁵ Stoga se niti jedan od ključnih pojmova klasične geografije ili astronomije nastale u okrilju orijentalno-islamske kulture ne može promatrati mimo njenog ključnog teksta.

No, 'ağab i 'ağīb se, također, pojavljuju i kao neobična prekretnica u životima ljudi. Tako Sara, žena poslanika Ibrahima, saznaje da će postati majka, iako je u podmakloj dobi, a čudni slučaj trojice, peterice ili pak sedmerice stanovnika Pećine (koji su u njoj prespavali više stotina godina, a da to nisu osjetili) postaje uputa za generacije koje dolaze.

Na osnovu upotrebe korijena 'ğ b u Kur'anu, nameće se zaključak da je njegovo značenje dosta razučeno i da su neosnovane tvrdnje koje mu pripisuju isključivo značenje bizarnog, izokrenutog i nenormalnog.

Pa ipak, riječ 'ağīb i njezine izvedenice koriste se dosta često prilikom objašnjavanja natprirodnih ili protuprirodnih pojava. Poznajući ovo značenje termina 'ağīb /'ağā'ib, kada pridemo tekstu Ali-dedeove *Poslanice*, u njoj ćemo svakako naći njegovu potvrdu. 'Ağā'iba ili čudesna je mnoštvo u ovom djelu: zmaj kojeg nebo uvlači i proždire, ljudi sa ogromnim ušima (toliko velikim, da jedno mogu prostrijeti, a drugima se pokriti), djevojka-sirena izvučena iz utrobe ribe negdje na Kaspijskom jezeru, ljudi od 120 lakata, kao i oni od jedva tri. Dakle, sve izrečeno podsjeća na priče *Hiljadu i jedne noći*, priče u kojima je sve izokrenuto, sve drugačije od ovog, "našeg" svijeta. Naravno, ukoliko bi se ova usporedba proširila i izvan islamskog kulturnog kruga, može se susresti sličan srednjovjekovni trend u opisivanju i u drugim književnostima, što na izvrstan način ilustriraju putopisi Johna Mandevilla u staroj engleskoj književnosti.⁶ U tom kontekstu pristup rukopisu iz tzv.

⁵ Seyyed Hossein Nasr, *Živi sufizam*, 211.

⁶ Ovaj autor, nazvan "najvećim lašcem svih vremena", govori o patuljcima koji, zbog toga što nemaju usta, srču hranu kroz rupu na licu i jednookim divovima koji jedu samo sirovu ribu i meso. Baš kao i Ali-dede u svojoj *Poslanici*, i ovaj autor govori o ljudima sa izrazito velikim ušima, dugim do koljena. Jako je zanimljivo primijetiti kako su autori imaginarnih putovanja opsjednuti temom disproporcije vanjskih organa. John Mandeville, pored ušiju i rasta, spominje i nesrazmjerno velike usne te konjska kopita na ljudskim nogama. Vidi: *The Travels of Sir John Mandeville* <http://www.romanization.com/books/mandeville/index.html> (pristupljeno 17.3.2011.)

“naučne perspektive” postaje neutemeljen, budući da Ali-dede u svojoj risali u skoro podjednakoj mjeri tretira opise čudovišta, ali i izvještaje o klimi, vodama, rudama. Ukoliko se ‘*ağā’ib* literatura promatra u iščekivanju konkretnih opisa i preciznih detalja, tada se zanemaruje jedan drugi aspekt ovakve literature. Sachiko Murata u svom kapitalnom djelu *The Tao of Islam (Tao islama)* objašnjava kako je muslimanska kozmologija bila usmjerena da sazna što više o Bogu iz konkretnog, vidljivog univerzuma. S druge strane, zapadni naučnici koji su se bavili kozmološkim tekstovima nastalim u okrilju islamske kulture, takav pristup, obično, nisu cijenili. Oni su se, prevashodno, zanimali “historijom nauka”, pri čemu je islamska kozmologija zauzimala dosta marginalno mjesto. U najboljem slučaju, njoj se pripisivala simbolička uloga, kojoj se nije pridavalo dovoljno bitno mjesto u savremenom svijetu.⁷ Usprkos takvim tendencijama, interes za kozmološkim tekstovima se budi, te u tom kontekstu, Ali-dedeov putopis kao jedno takvo djelo raskriva i otkriva svijet podatan samo obuhvatnijem pristupu bez naučnih i izvan-naučnih predrasuda.

Dakle, ukoliko želimo prići Ali-dedeovom putopisu kao autentičnom primjeru ‘*ağā’ib* literature, potrebno je odbaciti očekivanja egzaktnih opisa zemalja i nepoznatih predjela, već taj pristup mora uzeti u obzir i jedno drugo tumačenje.⁸ Na potrebu izučavanja ‘*ağā’ib* literature iz “unutrašnje” perspektive, koja se opire svrstavanju u jednu odjelitu kategoriju pod striktno zadatim kriterijima zapadne podjele nauka, ukazuje Syrinx von Hees, koja, pored toga, nastoji i dekonstruirati uobičajeno poimanje “književnosti čudesnog”.⁹ ‘*Ağā’ib* literatura je u dosadašnjoj orijentalističkoj kritici obuhvatala ogroman korpus raznovrsnih djela, čiji zajednički označilac je bilo tematsko bavljenje “čudesnim”: ovakav kriterij spaja tematski i metodološki potpuno različita djela, od Ibn Baṭūtinog putopisa *Tuhfa al-’anzār fī ġarā’ib al-’amṣār wa ’ağā’ib al-’asfār* do samog djela *’Alf layla wa layla*. S obzirom na činjenicu da *Hiljadu i jedna noć* svoju popularnost u zapadnoj kulturnoj javnosti duguje prevashodno svom zabavljačkom karakteru kojim

---

O Johnu Mandevilleu iz perspektive arapskog historičara vidi: Niqūla Ziyāda, *al-Raḥḥalūn al-muslimūn wa al-’ūrubiyyūn ’ilā al-’arq al-’arabī fī al-’uṣūr al-wuṣṭā*, Al-dār al-’arabiyy li al-mawsū’āt, Bayrūt 2010.

⁷ Sachiko Murata, *The Tao of Islam*, Suhail Academy Lahore 2001, 25.

⁸ U tom kontekstu, uputno je citirati definiciju *egzotičnog čudesnog* koju donosi Cvetan Todorov: *Tu se govori o natprirodnim zbivanjima koja se ne predstavljaju kao takva*. Cvetan Todorov, *Uvod u fantastičnu književnost*, Službeni Glasnik, Beograd 2010, 54.

⁹ Syrinx von Hees, “The Astonishing: a critique and re-reading of ‘Ağā’ib literature”, *Middle Eastern Literatures*, vol. 8, No 2, July 2005, 101.

dominira fascinacija natprirodnim i čudnim,¹⁰ moguće je pretpostaviti da je 'ağā'ib literatura orijentalistima bila zanimljiva isključivo zbog svog "zabavljačkoga" karaktera.

Međutim, većina putopisa koji bi se mogli podvesti pod 'ağā'ib literaturu svojim čitateljima nastoji prenijeti izvještaje o dalekim zemljama i neobičnim krajevima, uz obaveznu pretpostavku autorske iskrenosti i čitateljskog povjerenja. Stoga je neophodno analizirati 'ağā'ib literaturu u svjetlu novog tumačenja pojma 'ağā'ib.

'Ağā'ib se u tom drugom tumačenju predstavlja kao ponovno promatranje Božijeg stvaranja i stvorenog, posmatranje ljudi i predjela kao dije-la stvorenog univerzuma. Ovaj novi pogled podsjeća na "oneobičavanje" u ruskom formalizmu, odnosno, na iznalaženje novine u već percipiranom. Na primjer, nakon što ispriповijeda priču o ženi-sireni, koja je lijepa poput uštapa, sa istom autorskom distancom (ili pak bliskošću), Ali-dede nastavlja pripovijedati o rijeci Itil (Volga) koja protječe zemljom Hazara:

Wa min 'ağā'ib 'ard al-Ḥazar nahr 'Itil wa huwa nahr 'azīm ...

Jedno od čudesa zemlje Hazara rijeka je Itil, koja je ogromna ...

S ovim na umu, mnogo je lakše pristupiti Ali-dedeovoj *Poslanici* o pohodu na Gruziju bez skučenih otpisivanja ovakvih geografskih djela kao onih posve predanih mašti i raspojasanoj znatiželji. Ali-dede svoju *Poslanicu* zasniva u velikoj mjeri na predanjima i kazivanjima, te navodi autoritete klasičnoga znanja poput al-Suyūṭija, al-Samarqandija, al-Maṣ'ūdija, Ibn 'Arabija. Iz današnje perspektive gledano, Ali-dede je izuzetno pažljiv prilikom navođenja podataka o zemljama koje nikada nije posjetio, budući da sve izvještaje o natprirodnim dešavanjima pripisuje trećem licu koje se možda susrelo sa takvim 'ağā'ibima – dakle, nikada u prvom licu ne iskazuje svoju osvjedočenost u ono o čemu govori:

Fī sadd al-tānī, al-sadd al-'akbar al-'Iskandarī, qāla 'ahl al-ḍābṭ min al-mu'arriḥīn 'ard Ya'ğūḡ wa Ma'ğūḡ 'awsa' al-'aqālīm...

O drugome bedemu, najvećem Aleksandrovom bedemu, kažu historičari od povjerenja da je zemlja Ya'ğūḡa i Ma'ğūḡa najveća pokrajina...

Središnji motiv u Ali-dedeovoj *Poslanici*, pored toga što ona predstavlja podršku Murad-hanovom pohodu na Gruziju, također je i opis

¹⁰ O statusu *Hiljadu i jedne noći* u različitim kulturnim tradicijama, vidi: Esad Duraković, "Univerzum Hiljadu i jedne noći: Priča kao vrhovni princip Univerzuma", *1001 noć*, knj. 1, Ljiljan, Sarajevo 1999, 7-42.

zemalja naroda Ya'ğūğa i Ma'ğūğa. Priča o ovim narodima je poznata i po kur'anskim referencama u surama al-Kahf i al-'Anbiyā'. U prvoj suri se za njih kaže:

Qālū yā da al-Qarnayn inna Ya'ğūğ wa Ma'ğūğ mufsidūn fī al-'ard fa hal nağ'al laka ħarğ 'alā 'an tağ'al baynanā wa baynahum saddan?
(XVIII, 94)

“O Zulkarneje!” – oni povikaše – “Jedžudž i Medžudž, doista, na Zemlji nered čine! Hoćeš li da ti nagradu damo neku, da ti između nas i njih sagradiš jednu prepreku?”

U suri al-'Anbiyā', pak, stoji:

Ĥattā 'idā futiħat Ya'ğūğ wa Ma'ğūğ wa hum min kull ĥadab yansilūn
(XXI, 96)

A kad se Jedžudž i Medžudž otvore, i kad se oni budu hitro spuštali niz sve doline.

Ali dede kazivanje o narodima Ya'ğūğa i Ma'ğūğa/Goga i Magoga, koje je zaustavio Dū al-Qarnayn ili Aleksandar Makedonski, u svom narativu podržava i nadalje proširuje različitim opisima. Na jednom mjestu Ali-dede čak navodi:

Qāla al-Kaššāf fī tafsīrihi al-nās 'ašara 'ağza', tis'a minhā Ya'ğūğ wa Ma'ğūğ

U al-Kaššāfu ima komentar: ljudi se dijele na deset dijelova, od kojih devet pripada narodima Ya'ğūğa i Ma'ğūğa.

Koristeći ovu referencu na djelo poznatog al-Zamaḥšarija – *al-Kaššāf*, Ali-dede koristi Ya'ğūğ i Ma'ğūğ kao simbol svega što je Drugo i nepoznato. U takvim opisima možemo promatrati razvijanje slike/imagea Drugog: često ispreplitanje životinjskih i ljudskih likova, nerazgovijetnost jezika i začudnost običaja, a počesto i žestoka surovost koja se pripisuje dalekim narodima iza Aleksandrovih bedema. Međutim, ono što se nadaje u iščitavanju ovakvog rukopisa jeste snažna očaranost dalekim predjelima i začudnim raznolikostima koje se susreću bilo iskustvenim putem ili pak putešestvijama u plovidbi klasičnih djela širom islamskoga svijeta.

Jedan od najuočljivijih detalja u ovom rukopisu je animalizacija Drugog, kada je on u obliku potencijalnog neprijatelja:

Wa idā 'akalū bi sam' li 'aklihim qa'qa'a ka al-diyāb. Lahum 'uḍunān 'azimān yaftarišūna al-wāḥida wa yaltahifūna bi al-'uḥrā...

Kada jedu, kao da zavijaju vukovi. Imaju ogromne uši – jedno prostiru, a drugim se pokrivaju...

Usporedba čovjeka sa životinjom može se protumačiti kao još jedan oblik “drugogačenja”. Kada govori o odlomku iz djela *Rasā'il 'Iḥwān al-Ṣafā*, te o općoj kategorizaciji bića u kozmološkim naukama, Sayyed Hossein Nasr ističe da u takvoj hijerarhiji stvorenja ograničenu prednost na ljestvici ima čovjek, čija se superiornost priznaje tek onda kada, uz svetost i mudrost, ispuni cilj sveukupnog bivanja.¹¹ Poređenje sa životinjom, u ovom kontekstu, ističe spuštanje na njihovu razinu, jer ti pripadnici toga naroda ne jedu onako kako “priliči” ljudima. Nalikovanje ljudi životinjama prisutno je i u sljedećem odlomku, kada Ali-dede opisuje neke od naroda Ya'ğūğa i Ma'ğūğa:

Wa yurā fihā bi al-layl nīrān 'azīma fī ḡihāt muḥtalifa wa yurā fihā bi al-nahār waqta al-zahīra nās liṭāf al-'aḡsām ḡiddan, ka al-ḡubāb.

Noću se tu mogu vidjeti velike vatre na raznim stranama. Danju, u podne, mogu se vidjeti ljudi posve sićušnih tijela, poput mušica.

S druge strane, u Ali-dedeovoj *Poslanici* opisuju se životinje koje su se svojim razborom “uzdigle” na ljudski stepen:

Wa fihā min 'ağā'ib al-qurūd muntaṣibāt al-quḍūd wa al-qāmāt, mudawwirīn al-wuḡūh ka al-'adamiyyīn fī ḡāyat al-fahm. Wa 'idā waqa'a qird li 'aḡad, ḡamalahu 'ilā man šā' min al-mulūk fa yaḡşulu bi sabab māl kaṭīr li 'anna al-mulūk yarḡabūna fī tilka al-qurūd...

Od čudesna, tu su majmuni uspravnoga stasa i držanja, okruglih lica, te razumnih poput ljudi. Kada neko uhvati majmuna i dovede ga bilo kojem vladaru, dobiva veliko blago, jer vladari žele takve majmune...

Ovakvi rukopisi nude obilje informacija o različitim područjima znanja, uključujući i jezik: u njima možemo primijetiti ispreplitanje pitanja geografije, jezika i religije. Tako se na više mjesta u *Poslanici* navode slučajevi nerazumijevanja *tuđinskog* jezika, korištenja prevodilaca (*tarḡumān*) kao uhoda (i žena i muškaraca), pa čak i slučaj naroda koji poznaje arapski i perzijski jezik, ali kojem je pojam halife potpuno

¹¹ Seyyed Hossein Nasr, *Uvod u islamske kozmološke doktrine* (prev. Edin Kukavica i Enes Karić), Tugra, Sarajevo 2007, 156.

nepoznat i stran, što kod autora izaziva nemalo čuđenje. Na tom primjeru uočljivo je koliko su odnosi moći, jezika i reprezentacije vlasti duboko ukorijenjeni u poimanje cjelovitog društvenog sistema.

Claude Levi-Strauss u djelu *Tristes Tropiques* (*Tužni tropi*) govori kako je u povijesti putovanje suočavalo putnika sa civilizacijama korjenito različitim od njegove, te su se one, tada, isticale svojom neobičnošću, što u savremenom svijetu nije slučaj.¹² Bilo da je Ali-dedeov putopis u potpunosti imaginarni ili ne, on svjedoči o nastojanju da se Drugi upozna u vizuri njegove/njene neobičnosti. S druge strane, pak, *Poslanica* predstavlja ogledalo svih autorovih razmišljanja kako o Drugima, tako i o samome sebi. Pisac traži znakove, uputu o stvaranju i stvorenom i, pri tome, ne zaustavlja se na pronađenim (ili izmišljenim) kuriozitetima, već traga i za tjelesnim, fizičkim i moralnim sličnostima, u čemu vidi 'āya ili ramz koji ga, sa periferije ljudskog razmišljanja, upućuje na Božanski Centar.

Ukoliko je, kako neki savremeni muslimanski mislioci tvrde, čovjek klasičnoga doba poznavao samo sunce svoga religijskoga sazviježđa, tada su putopisi, hronike i fluidni žanr kojeg predstavlja 'ağā'ib literatura, svjedočanstvo o nastojanju da se pronikne iza vela drugih, susjednih konstelacija, nemalo nadahnutim i kur'anskim imperativom: *Mi smo vas od muškarca i žene stvorili i plemenima i narodima vas učinili, da biste se upoznawali!* (XLIX, 13)

LITERATURA

- 'Abd al-Bāqī, Muḥammad Fu'ād, *al-Mu'ğam al-mufahras li 'alfāz al-Qur'ān al-Karīm*, Dār al-ḥadīṭ, al-Qāhira, 1996.
- Duraković, Esad, "Univerzum Hiljadu i jedne noći: Priča kao vrhovni princip Univerzuma", *1001 noć*, knj. 1, Ljiljan, Sarajevo 1999, 7-42.
- von Hees, Syrinx, "The Astonishing: a critique and re-reading of 'Ağā'ib literature", *Middle Eastern Literatures*, vol. 8, No 2, July 2005.
- Kasumović, Ismet, "Zapisi o Gruziji Ali-dede Bošnjaka", *Život* 10, Sarajevo 1986, 484-496.
- Kur'an s prevodom na bosanski jezik* (prev. s originala, objašnjenja uz prijevod i pogovor Enes Karić), Bosanska knjiga, Sarajevo 1995.
- Levi-Strauss, Claude, *Tužni tropi* (prev. Srećko Džamonja), Zora, Zagreb 1960.
- Murata, Sachiko, *The Tao of Islam*, Suhail Academy Lahore 2001.
- Nasr, Seyyed Hossein, *Živi sufizam* (prev. Edin Kukavica i Enes Karić), Naučno-istraživački institut "Ibn Sina", Sarajevo 2004.
- Nasr, Seyyed Hossein, *Uvod u islamske kozmološke doktrine* (prev. Edin Kukavica i Enes Karić), Tugra, Sarajevo 2007.

¹² Claude Levi-Strauss, *Tužni tropi* (prev. Srećko Džamonja), Zora, Zagreb 1960, 83.

Todorov, Cvetan, *Uvod u fantastičnu književnost*, Službeni Glasnik, Beograd 2010.

Ziyāda, Niqūla, *al-Raḥḥalūn al-muslimūn wa al-'urubiyyūn 'ilā al-šarq al-'arabī fī al-'uṣūr al-wuṣṭā*, Al-dār al-'arabī li al-mawsū'āt, Bayrūt 2010.

<http://www.romanization.com/books/mandeville/index.html>

VIŠESTRUKA TUMAČENJA 'AĞĀ'IBA (ČUDESNOG)

– na primjeru djela *Risāla al-intiṣār li qidwa al-'aḥyār*

Ali-dede Bošnjaka –

Sažetak

Ovaj rad predstavlja rukopis *Risāla al-intiṣār li qidwa al-'aḥyār* poznatog bosanskog filozofa i putopisca Ali-dede Bošnjaka koji sadržajem pripada tzv. 'ağā'ib literaturi. Ukazuje se na dosadašnja tumačenja ovakvog korpusa literature, te se nastoje prikazati i njena alternativna tumačenja. U skladu sa novim tumačenjem 'ağā'ib literature, opisi u *Poslanici* se promatraju u usporedbi sa pojedinim dijelovima stožernoga teksta islamske kulture, odnosno sa određenim ajetima iz Kur'an, koji su svakako autoru služili kao inspiracija prilikom pisanja rukopisa.

MULTIFACETED INTERPRETATIONS OF 'AĞĀ'IB (MIRACULOUS)

– on the example of the work *Risāla al-intiṣār li qidwa al-'aḥyār*
by Ali-dede Bošnjak –

Summary

This paper presents the manuscript *Risāla al-intiṣār li qidwa al-'aḥyār* of the famous Bosnian philosopher and travelogue writer Ali-dede Bošnjak which, by its contents, belongs to the so-called 'ağā'ib literature. The paper points to the former interpretations of the similar textual corpora; however, it tries to present its alternative interpretations as well. In line with the new interpretation of 'ağā'ib literature, the descriptions in the Epistle are observed in the comparison to certain parts of the basic text of Islamic culture, namely, to specific ayats from the Qur'an, which certainly served as an inspiration to the author during the composition of the Epistle.

Key words: classical literature of Bosniaks, Arabic language, 'ağā'ib, Ali-dede Bošnjak, Qur'an.